

หลักส่วนได้เสียในสัญญาประกันภัย Principle of insurable interest in insurance contract

ธีรยุทธ ปักษา (Teerayut Paksa)¹

บทคัดย่อ

หลักส่วนได้เสียเป็นหลักพื้นฐานอันเป็นสาระสำคัญของสัญญาประกันภัยทั้งในต่างประเทศและประเทศไทย ทั้งนี้ ตามกฎหมายไทยนั้นได้มีการบัญญัติหลักส่วนได้เสียเอาไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 863 ซึ่งบัญญัติแต่เพียงว่าผู้เอาประกันภัยจะต้องมีส่วนได้เสียในเหตุที่เอาประกันภัยไว้เท่านั้น ไม่ได้มีการอธิบายใด ๆ เพิ่มเติม ซึ่งในสัญญาประกันภัย หากบุคคลใด ๆ ก็ดี ต้องการที่เอาประกันภัย บุคคลนั้น ๆ จะต้องเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินที่จะเอาประกันภัยไว้หรือไม่ ซึ่งกรณีสัญญาประกันวินาศภัยนั้น ไม่ได้บัญญัติถึงความหมายของกรรมสิทธิ์เอาไว้ชัดเจนเกี่ยวกับหลักส่วนได้เสีย ส่วนกรณีสัญญาประกันชีวิตนั้น ก็ได้บัญญัติถึงการมีส่วนได้เสียเอาไว้อย่างชัดเจน บทความนี้จึงมุ่งอธิบายถึงความเป็นมา นิยามความหมาย ตลอดจนสาระสำคัญต่าง ๆ ของหลักส่วนได้เสียเอาไว้เพื่อให้เกิดความเข้าใจระหว่างคู่สัญญาเพื่อให้เกิดความเป็นธรรมอันเป็นจุดมุ่งหมายตามเจตนารมณ์ของกฎหมายอย่างสูงสุด

คำสำคัญ : ส่วนได้เสีย, ประกันวินาศภัย, ประกันชีวิต

¹อาจารย์ประจำคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ

E-mail: Teerayutpaksa@hotmail.com

Abstract

The principle of insurable interest can be considered as one of the substantive elements of insurance contract which is applied in Thailand and other foreign countries. Regarding Thai law, this principle had been enacted in the civil and commercial code particularly in article 863 “A contract of insurance is not binding on the parties unless the assured has an interest in the event insured against”. It can be mentioned that there is no further explanation regarding such principle. This leads to having some concern. Therefore, this article aims at analyzing the history, definition and main idea of the principle of insurable interest in order to create understanding between parties and to establish the fairness which seems to be the ultimate goal of the law.

Keywords : Insurable interest, Insurance, Life Insurance

บทนำ

หลักส่วนได้เสียถือเป็นหลักการสำคัญอีกประการหนึ่งของสัญญาประกันภัย นอกเหนือจากหลักสุจริตอย่างยิ่ง, หลักการเฉลี่ย, หลักการรับช่วงสิทธิ หรือหลักการชดเชยค่าสินไหมทดแทน แต่อย่างไรก็ดี กรณีหลักส่วนได้เสีย นั้น ได้มีการบัญญัติเอาไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 863 ซึ่งบัญญัติว่า “อันสัญญาประกันภัยนั้น ถ้าผู้เอาประกันภัยมิได้มีส่วนได้เสียในเหตุที่ประกันภัยไว้นั้นไซ้ ท่านว่าย่อมไม่ผูกพันคู่สัญญาแต่อย่างหนึ่งอย่างใด” ซึ่งจากบทบัญญัติข้างต้นนี้ จะเห็นได้ว่าไม่ได้มีการบัญญัติถึงความหมาย สาระสำคัญต่าง ๆ หรือผลทางกฎหมายของหลักส่วนได้เสียเอาไว้ ไม่ว่าจะเป็นกรณีสัญญาประกันวินาศภัยหรือสัญญาประกันชีวิต ดังนั้นเพื่อให้เกิดความเข้าใจและลดข้อขัดแย้งระหว่างคู่สัญญา จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาความเป็นมา ความหมาย สาระสำคัญของหลักส่วนได้เสีย เช่น บุคคลใดบ้างที่กฎหมายถือว่าเป็นผู้มีส่วนได้เสียในสัญญาประกันภัย, ระยะเวลาของการมีส่วนได้เสีย, ผลของการไม่มีส่วนได้เสีย เป็นต้น เพื่อให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของกฎหมายประกันภัย

ความเป็นมาของหลักส่วนได้เสีย

หากกล่าวถึงความเป็นมาของหลักส่วนได้เสียนั้น ประเทศอังกฤษถือเป็นประเทศแรกที่พัฒนาหลักส่วนได้เสีย เพราะหากย้อนไปช่วงราวศตวรรษที่ 17 คนอังกฤษโดยทั่วไปไม่มีความเข้าใจในเรื่องของหลักส่วนได้เสียเลย โดยมักจะเข้าใจกันไปเองว่า² ผู้เอาประกันภัยจะต้องเป็นเจ้าของทรัพย์สิน กล่าวคือ เป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์เท่านั้น หากไม่ได้เป็นเจ้าของทรัพย์สิน ผู้รับประกันภัยก็จะปฏิเสธไม่เข้าทำสัญญาด้วย จนกระทั่งในปี ค.ศ. 1745 ประเทศอังกฤษได้มีการออกพระราชบัญญัติการประกันภัยขนส่งทางทะเล (The Marine Insurance Act. 1745) โดยกำหนดให้ผู้เอาประกันภัยการขนส่งทางทะเลจะต้องมีส่วนได้เสียในทรัพย์สินที่ขนส่งนั้น กล่าวคือ จะต้องเป็นเจ้าของเรือหรือสินค้า ซึ่งถือเป็นการกล่าวถึงหลักส่วนได้เสียเป็นครั้งแรก และหลักการดังกล่าวก็ได้รับการพัฒนาเรื่อยมา³ เช่น การออกกฎหมาย The Life Assurance Act. 1774, The Fire Prevention Act. 1774, The Gaming Act. 1845, The Marine Insurance Act. 1906, The Marine Insurance Act. 1909 เป็นต้น อันส่งผลให้เข้าใจความหมายได้ว่าสัญญาประกันภัยไม่ใช่การพนันขั้นต่อ เนื่องจากจะต้องพิจารณาถึงหลักส่วนได้เสียด้วย

นอกจากนี้ ในกฎหมายอื่นรวมถึงผู้เชี่ยวชาญด้านกฎหมายประกันภัยยังได้มีการอธิบายถึงหลักส่วนได้เสียเอาไว้ เช่น

ใน The Marine Insurance Act. 1909 นั้น มีการบัญญัติถึงหลักส่วนได้เสียเอาไว้ใน ข้อ 10 หลักส่วนได้เสีย (Insurable Interest) ว่า “สัญญาประกันภัยทางทะเล หากผู้เอาประกันภัยไม่มีส่วนได้เสียตามกฎหมายนี้ สัญญาดังกล่าวอาจถูกบอกล้างได้”

นอกจากนั้น The Marine Insurance Act. 1909 ข้อ 6 บัญญัติว่า “ผู้เอาประกันภัยจะต้องมีส่วนได้เสียในวัตถุที่เอาประกันภัยในเวลาที่มีความเสียหายเกิดขึ้นโดยไม่จำเป็นต้องมีส่วนได้เสียในขณะที่เอาประกันภัย”

²ประเทศอังกฤษใช้ระบบกฎหมายจารีตประเพณี (Common Law) โดยเป็นระบบกฎหมายซึ่งเน้นในการพิจารณาตัดสินคดีพิพาทที่มีมาก่อนเป็นอย่างมาก บนแนวคิดซึ่งเชื่อว่าเป็นการอยู่ดีธรรมหากตัดสินค่านั่นคดีต่อข้อเท็จจริงที่คล้ายคลึงกันในโอกาสที่ต่างกัน ทำให้การตัดสินคดีตามระบบกฎหมายจารีตประเพณีผูกมัดการตัดสินคดีในอนาคตตามไปด้วย

³โปรดดูคดี Lucena V. Craford และคดี LeCras V. Hughes เพื่อทำความเข้าใจพัฒนาการของหลักส่วนได้เสีย

ในข้อกำหนดความคุ้มครองสินค้า(เอ) ของสถาบันผู้รับประกันภัยแห่งกรุงลอนดอน ได้บัญญัติถึงหลักการเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนว่า “เพื่อที่จะเรียกร้องค่าสินไหมทดแทนภายใต้การประกันภัยนี้ ผู้เอาประกันภัยจะต้องมีส่วนได้เสียอันสามารถเอาประกันภัยได้ในวัตถุที่เอาประกันภัยไว้ในเวลาที่เกิดการสูญเสีย”⁴ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ผู้เอาประกันภัยจะต้องมีส่วนได้เสียในวัตถุที่เอาประกันภัย

Collin Blackburn⁵ ให้ความหมายของส่วนได้เสียว่า “ผู้มีส่วนได้เสียที่เอาประกันภัยได้ คือ ผู้ที่จะได้รับประโยชน์จากการที่ทรัพย์สินนั้นคงสภาพเดิมหรือจะได้รับความเสียหายจากการที่ทรัพย์สินนั้นถูกทำลายไป”

ในประเทศสหรัฐอเมริกา Mehr และ Cammack (1980, p. 121) อธิบายว่า ศาลในประเทศส่วนใหญ่ได้ยอมรับหลักการที่ว่า หากสัญญาประกันชีวิตบุคคลอื่น ผู้เอาประกันชีวิตมิได้มีส่วนได้เสียในชีวิตของผู้ที่ตนเอาประกันชีวิตไว้ ก็จะส่งผลให้เป็นการฉ้อโกงต่อ ไม่มีผลทางกฎหมายที่จะใช้บังคับแก่กันได้ กล่าวคือ ไม่เกิดมูลหนี้ใด ๆ และในสัญญาประกันวินาศภัยนั้น ผู้เอาประกันภัยจะต้องมีส่วนได้เสียในทรัพย์สินที่เอาประกันภัยไว้จึงจะมีสิทธิในการเรียกร้องให้ผู้รับประกันภัยใช้ค่าสินไหมทดแทน ทั้งนี้ California Insurance Code. Section 281 บัญญัติว่า “ส่วนได้เสียทุกชนิดในทรัพย์สินหรือความสัมพันธ์ใด ๆ ในส่วนที่เกี่ยวกับทรัพย์สินนั้น ซึ่งอยู่ในลักษณะที่หากว่ามีภัยอันตรายเกิดขึ้นแก่ทรัพย์สินนั้นก็อาจกระทบกระเทือนถึงผู้เอาประกันภัยโดยตรง”

สำหรับประเทศไทย ส่วนได้เสียที่อาจเอาประกันภัยได้นั้น สิทธิโชค ศรีเจริญ (2528, น. 95) ได้อธิบายว่า สารสำคัญของส่วนได้เสีย อาจพิจารณาได้ดังต่อไปนี้

1. ผู้เอาประกันภัยจะต้องมีกรรมสิทธิ์ สิทธิ ผลประโยชน์ หรือความรับผิดชอบตามกฎหมายอันไม่ใช่เป็นเพียงลักษณะความคาดหวัง ซึ่งส่วนได้เสียดังกล่าวสามารถตีราคาเป็นเงินได้

2. กรรมสิทธิ์ สิทธิ หรือประโยชน์เหล่านั้นจะต้องมีอยู่เหนือตัวทรัพย์สิน หรือความรับผิดชอบอันเป็นวัตถุที่เอาประกันภัยในขณะที่ทำสัญญาประกันภัย ซึ่งในประเด็นนี้มีความสำคัญมาก

⁴Institute Cargo Clauses (A) , 11 Claims

⁵Collin Blackburn หรือ Load Blackburn เป็นผู้พิพากษาในศาลของประเทศอังกฤษในช่วง ค.ศ. 1877 ซึ่งได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญและเป็นนักกฎหมายที่ยิ่งใหญ่ของระบบกฎหมายจารีตประเพณี

3. ผู้เอาประกันภัยจะต้องมีความผูกพันกับวัตถุที่เอาประกันภัยในกรณีที่จะเกิดประโยชน์กับเขาหากวัตถุที่เอาประกันภัยนั้นจะปลอดจากวินาศภัยหรือปลอดจากความรับผิดชอบต้องใช้ค่าเสียหายหากเกิดวินาศภัยขึ้น

4. ความผูกพันระหว่างผู้เอาประกันภัยกับวัตถุที่เอาประกันภัยนั้นจะต้องเป็นไปตามกฎหมาย

ดังนั้น หากผู้เอาประกันภัยไม่มีส่วนได้เสียในเหตุหรือทรัพย์สินที่เอาประกันภัยไว้ ก็เท่ากับว่าผู้เอาประกันภัยไม่มีภัยหรือความเสียหายที่จะเกิดแก่ตน อันจะส่งผลให้สัญญาประกันภัยกลายเป็นสัญญาเสี่ยงโชคหรือการพนันไป อีกทั้งยังเป็นการจูงใจก่อให้เกิดความวินาศภัยแก่ทรัพย์สินที่เอาประกันวินาศภัยไว้ กฎหมายจึงได้กำหนดหลักส่วนได้เสียเอาไว้ อันเป็นการป้องกันภัยในทางศีลธรรมและป้องกันการค้ำกำไรอันเกินควรอีกด้วย เช่น หาก นาย ก. เจ้าของบ้านราคา 10 ล้านบาท ไปเอาประกันภัยไว้โดยระบุส่วนได้เสียในบ้านหลังดังกล่าวไว้ 10 ล้านบาท ตรงนี้จะเห็นได้ว่าไม่ได้เกิดปัญหาแต่อย่างใดเพราะหากเกิดความวินาศภัยเกิดขึ้นและไฟไหม้บ้านหลังดังกล่าวเสียหายโดยสิ้นเชิง ผู้รับประกันภัยก็จะจ่ายค่าสินไหมทดแทนให้ ซึ่งสอดคล้องกับความเสียหายที่แท้จริง แต่หาก นาย ก. ไประบุส่วนได้เสีย (ราคาแห่งมูลค่าประกันภัย) ของตนกับบ้านเอาไว้ 20 ล้านบาท ตรงนี้ก็จะเกิดประเด็นว่า ส่วนได้เสียนั้นไม่มีความสอดคล้องกับหลักการจ่ายค่าสินไหมทดแทน เนื่องจากการจ่ายค่าสินไหมทดแทนนั้นตามหลักกฎหมายประกันภัยจะต้องจ่ายตามความวินาศภัยจริง⁶ กล่าวคือ เสียหายเท่าใด จ่ายค่าสินไหมทดแทนเท่านั้น ห้ามมิให้มีการค้ำกำไรกัน สำหรับประเด็นนี้จะได้ว่ากล่าวไว้ในส่วนถัดไป

เมื่อพิจารณาข้อความข้างต้นแล้ว ส่วนได้เสีย (Insurable Interest) หมายความว่า เมื่อมีเหตุการณ์เกิดขึ้น ผู้ใดมีส่วนที่จะได้รับประโยชน์หรือมีส่วนที่จะต้องเสียหายในเหตุการณ์นั้น ผู้นั้นย่อมมีส่วนได้เสียสามารถเอาประกันภัยในเหตุการณ์นั้นได้ ซึ่งหากไม่มีส่วนได้เสีย ผลในทางกฎหมายจะไม่ผูกพันคู่สัญญา⁷ เพราะผู้เอาประกันภัยย่อมไม่ได้รับความวินาศภัยแต่อย่างใด อันเป็นการขัดต่อหลักการ

⁶ มาตรา 877 บัญญัติว่า “ผู้รับประกันภัยต้องใช้ค่าสินไหมทดแทนดังจะกล่าวต่อไปนี้ คือ (๑) เพื่อจำนวนวินาศภัยอันแท้จริง....”

⁷ ที่ผ่านมา ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์เคยบัญญัติเกี่ยวกับกรณีส่วนได้เสียเอาไว้เป็นการแตกต่างกัน กล่าวคือ “ถ้าไม่มีส่วนได้เสียอันอาจเอาประกันภัยได้ในเหตุที่เอาประกันภัยไว้ สัญญานั้นเป็นโมฆะ”

ประกันภัยที่มุ่งชดใช้เยียวยาแก่ผู้ที่ได้รับความเสียหาย ดังนั้น การยอมให้บุคคลใด ๆ ก็ดีที่ไม่มีส่วนได้เสียในเหตุหรือวัตถุที่เอาประกันภัยนั้นอาจกลายเป็นเรื่องอื่นไป เช่น อาจเป็นการพนันขั้นต่อ (Wagering Contract) ไปเสียก็ได้

ทั้งนี้ หากพิจารณาตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ส่วนได้เสีย (Insurable Interest) ที่เอาเอาประกันภัยได้นั้นสามารถแยกออกได้เป็น 2 กรณี คือ ส่วนได้เสียในกรณีสัญญาประกันวินาศภัย และส่วนได้เสียในกรณีสัญญาประกันชีวิต โดยทั้ง 2 กรณีจะต้องนำเอาบทบัญญัติเกี่ยวกับหลักส่วนได้เสียตามมาตรา 863 ไปใช้บังคับเนื่องจากเป็นบทเบ็ดเสร็จทั่วไปตามกฎหมายประกันภัย โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. ส่วนได้เสียในกรณีสัญญาประกันวินาศภัย

สำหรับเอกเทศสัญญานั้น หากบุคคลใด ๆ ก็ดี จะทำการซื้อขายทรัพย์สินใด ๆ ระหว่างกัน⁸ ผู้ขายทรัพย์สินนั้น ๆ ก็จะต้องเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินที่ทำการขาย เช่น เป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในรถยนต์, บ้าน, ที่ดิน เป็นต้น เนื่องจากจุดมุ่งหมายของการซื้อขายนั้นมุ่งต่อการโอนกรรมสิทธิ์ (เปลี่ยนมือ)

เช่น ในสัญญาซื้อขายเสร็จเด็ดขาด นาย ก. ตกลงซื้อบ้านจาก นาย ข. ในราคา 1,000,000 บาท หลังจากนั้นทั้งสองจึงได้ไปทำเป็นหนังสือและจดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ ซึ่งจะเห็นได้ว่าการโอนกรรมสิทธิ์ในตัวทรัพย์สิน (บ้าน) เรียบร้อยแล้ว แม้จะยังไม่มีการส่งมอบหรือชำระราคาแต่อย่างใด

แต่หากวิเคราะห์ถึงสัญญาประกันภัย หากบุคคลใด ๆ ก็ดี มุ่งต้องการที่จะทำสัญญาประกันภัย บุคคลนั้น ๆ จะต้องเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินที่จะเอาประกันภัยไว้หรือไม่ เช่น เป็นเจ้าของบ้าน, เป็นเจ้าของรถยนต์, เป็นเจ้าของโทรศัพท์มือถือ ฯลฯ

กรณีสัญญาประกันวินาศภัย ไม่ได้บัญญัติถึงความหมายของกรรมสิทธิ์เอาไว้ชัดเจนเกี่ยวกับหลักส่วนได้เสีย อย่างไรก็ตาม ผู้เอาประกันวินาศภัยจะต้องเป็นผู้มีความสัมพันธ์อยู่กับทรัพย์สิน หรือสิทธิ หรือผลประโยชน์ หรือรายได้ใด ๆ ที่จะมีการเอาประกันภัย และหากมีความวินาศภัยเกิดขึ้นจะทำให้ผู้เอาประกันภัยนั้นเสียหาย และความเสียหายที่ผู้นั้นจะได้รับต้องสามารถประมาณเป็นเงินได้ ทั้งนี้ วินาศภัย หมายถึง

⁸สัญญาซื้อขาย หมายถึง สัญญาที่ผู้ขายโอนกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินให้แก่ผู้ซื้อและผู้ซื้อตกลงว่าจะใช้ราคาทรัพย์สินนั้นให้แก่ผู้ขาย

ความเสียหายอย่างใด ๆ ซึ่งรวมถึงความสูญเสียในสิทธิ ผลประโยชน์ หรือรายได้ที่อาจประมาณความเสียหายหรือความสูญเสียเหล่านั้นเป็นเงินได้⁹

เจ้าของกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินตามสัญญาซื้อขายนั้น เป็นกรณีที่เห็นได้ค่อนข้างชัดเจนว่าย่อมเป็นผู้มีส่วนได้อย่างแน่ชัดในวัตถุที่เอาประกันภัย เช่น เป็นเจ้าของบ้าน, เป็นเจ้าของรถยนต์, เป็นเจ้าของโทรศัพท์มือถือ แต่อาจมีความสับสนในข้อเท็จจริงที่อาจเกิดขึ้นในทางปฏิบัติ เช่น การซื้อขายสังหาริมทรัพย์ที่โดยสภาพแล้วไม่ได้ติดอยู่กับที่ดินหรือสิ่งปลูกสร้างอันเป็นส่วนควบ อันถือว่าเป็นการซื้อขายสังหาริมทรัพย์ ไม่จำเป็นต้องทำเป็นหนังสือและจดทะเบียนต่อเจ้าพนักงาน ดังนั้น แม้ตามหนังสือสัญญาจะซื้อขายจะกำหนดให้การซื้อขายจะต้องไปทำหนังสือสัญญาและจดทะเบียนรับซื้ออีก ก็ไม่ทำให้การซื้อขายเครื่องจักรซึ่งสมบูรณ์แล้วกลายเป็นไม่สมบูรณ์ เมื่อกรรมสิทธิ์ในเครื่องจักรได้ตกไปเป็นของผู้ซื้อแล้วตั้งแต่วันที่ผู้ขายจะเอาประกันภัยไว้กับบริษัทผู้รับประกันภัย ผู้ขายจึงไม่มีส่วนได้เสียในเครื่องจักรและอุปกรณ์ที่เอาประกันภัยกรรมธรรม์ประกันภัยเครื่องจักรและอุปกรณ์ต่าง ๆ ระหว่างผู้ขายกับผู้รับประกันภัยย่อมไม่มีผลผูกพันตาม มาตรา 863

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 5417/2537 เครื่องจักรและอุปกรณ์ต่าง ๆ ในโรงเลื่อยจักรโดยสภาพแล้วเป็นสังหาริมทรัพย์มิใช่ทรัพย์สินที่ติดอยู่กับที่ดินหรือสิ่งปลูกสร้างซึ่งเป็นโรงเลื่อย อันจะเป็นส่วนควบของโรงเลื่อยและเป็นอสังหาริมทรัพย์ซึ่งการซื้อขายจะต้องทำเป็นหนังสือและจดทะเบียนต่อพนักงานเจ้าหน้าที่ และไม่ปรากฏว่าโจทก์ได้จดทะเบียนเครื่องจักรที่เอาประกันภัยไว้ตามพระราชบัญญัติจดทะเบียนเครื่องจักร พ.ศ. 2514 การซื้อขายเครื่องจักรจึงสมบูรณ์เมื่อโจทก์กับ น. ได้ตกลงซื้อขายกัน กรรมสิทธิ์ในเครื่องจักรที่ขายย่อมโอนไปยัง น. ผู้ซื้อตั้งแต่วันที่ได้ทำสัญญาซื้อขายตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 458 แม้ตามหนังสือสัญญาจะซื้อขายจะกำหนดให้การซื้อขายจะต้องไปทำหนังสือสัญญาและจดทะเบียนรับซื้ออีก ก็หาทำให้การซื้อขายเครื่องจักรซึ่งสมบูรณ์แล้วกลับกลายเป็นไม่สมบูรณ์ไม่ เมื่อกรรมสิทธิ์ในเครื่องจักรได้ตกไปเป็นของ น. แล้วตั้งแต่วันที่โจทก์จะเอาประกันภัยไว้กับจำเลย โจทก์จึงไม่มีส่วนได้เสียในเครื่องจักรและอุปกรณ์ที่เอาประกันภัยกรรมธรรม์ประกันภัยเครื่องจักรและอุปกรณ์ต่าง ๆ ระหว่างโจทก์กับจำเลยย่อมไม่มีผลผูกพันคู่กรณีตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 863

⁹พระราชบัญญัติประกันวินาศภัย พ.ศ. 2535 มาตรา 4

ดังนั้น หากเป็นกรณีผู้มีสิทธิอย่างหนึ่งอย่างใด ไม่ว่าจะเป็นทรัพย์สินหรือบุคคลสิทธิ เช่น เจ้าของทรัพย์สิน, ผู้ครอบครอง, ผู้ได้ภาระจำยอม, ผู้ได้รับสิทธิอาศัย, ผู้ทรงสิทธิเหนือพื้นดิน, ผู้ทรงสิทธิเก็บกิน, ผู้รับจ้าง, ผู้รับจำนำ, เจ้าหนี้ที่มีทรัพย์สินเป็นหลักประกัน เป็นต้น หรือกรณีผู้ครอบครองทรัพย์สินในฐานะต่าง ๆ เช่น ผู้เช่า, ผู้ยืม, ผู้รับฝาก, ผู้ขนส่ง เป็นต้น ซึ่งเห็นได้ว่า แม้ผู้นั้นจะมีใช่เจ้าของกรรมสิทธิ์ แต่ก็อาจเอาประกันภัยในทรัพย์สินที่ตนครอบครองได้ บางกรณียังอาจรวมไปถึงผู้ครอบครองโดยละเมิดก็ยังคงถือว่าเป็นสิทธิตามกฎหมายที่อาจเอาประกันภัยในทรัพย์สินนั้น ๆ ได้

มีคำพิพากษาฎีกาสนับสนุนการมีส่วนได้เสียของผู้เช่าซื้อ¹⁰เอาไว้ดังนี้

คำพิพากษาฎีกาที่ 2705/2516 ในสัญญาเช่าซื้อ ผู้เช่าซื้อที่มีสิทธิที่จะเอาประกันความเสียหายอันอาจเกิดขึ้นแก่รถที่เช่าซื้อเข้ากับบริษัทประกันภัยได้ และอยู่ในฐานะผู้เสียหายมีอำนาจฟ้องเรียกค่าสินไหมทดแทนแก่ผู้ทำละเมิดได้ด้วยซึ่งผู้เช่าซื้อมีส่วนได้เสียในทรัพย์สินที่เช่าซื้อ โดยไม่จำเป็นต้องพิจารณาว่าใครเป็นผู้ชำระราคาค่าเช่าซื้อ

ทั้งนี้ สำหรับกรณีเช่าซื้ออื่น การมีส่วนได้เสียนั้นรวมถึงสามีหรือภริยาของผู้เช่าซื้อด้วย

คำพิพากษาฎีกาที่ 1788/2520 ผู้เช่าซื้อรถยนต์มีสิทธิครอบครองผูกพันตามสัญญาเช่าซื้อ สามีผู้เช่าซื้อมีส่วนได้เสียเอาประกันภัยรถยนต์ได้

ประเด็นที่ต้องพิจารณาต่อมาคือ กรณีผู้ค้ำประกัน ซึ่งผู้ค้ำประกันตามสัญญาเช่าซื้อ แนวคำพิพากษาของศาลฎีกาก็กว้างแนวเอาไว้ว่าเป็นผู้มีส่วนได้เสียตามกฎหมาย

คำพิพากษาฎีกาที่ 10325/2546 รถยนต์ที่โจทก์รับประกันไว้ นาย ส.ค. เป็นผู้เช่าซื้อ โดยมี นาย ส.พ. เป็นผู้ค้ำประกันการเช่าซื้อ ซึ่งตามสัญญาเช่าซื้อ ผู้เช่าซื้อจะต้องรับผิดชอบแต่ผู้เดียวในบรรดาอุบัติเหตุที่เกิดจากการใช้รถยนต์ ส่วนตามสัญญาค้ำประกัน ผู้ค้ำประกันจำต้องรับผิดชอบต่อผู้ให้เช่าซื้อด้วยในฐานะลูกหนี้ร่วม นาย ส.พ. ผู้ค้ำประกันจึงมีส่วนได้เสียในความเสียหายของรถยนต์คันดังกล่าว ถือได้ว่าเป็นผู้มีส่วนได้เสียในเหตุที่เอาประกันภัยตามสัญญาค้ำประกัน สัญญาประกันภัยระหว่างโจทก์และนาย ส.พ. จึงมีผลผูกพันตามกฎหมาย เมื่อโจทก์ในฐานะผู้รับประกันภัยได้ชดใช้

¹⁰สัญญาเช่าซื้อ คือ สัญญาที่เจ้าของทรัพย์สินเอาทรัพย์สินของตนออกให้ผู้อื่นเช่า เพื่อใช้สอยหรือเพื่อให้ได้รับประโยชน์ และให้ค้ำประกันว่าจะขายทรัพย์สินนั้น หรือจะให้ทรัพย์สินที่เช่าตกเป็นสิทธิแก่ผู้เช่าซื้อ เมื่อได้ใช้เงินจนครบตามที่ตกลงไว้โดยการชำระเป็นงวด ๆ จนครบตามข้อตกลง

ค่าเสียหายแก่ผู้เอาประกันภัยไปแล้ว จึงเข้ารับช่วงสิทธิของผู้เอาประกันภัยฟ้องเรียกค่าเสียหายได้ โจทก์จึงมีอำนาจฟ้อง

ดังนั้น โดยสรุป กรณีสัญญาเช่าซื้อ ผู้เช่าซื้อ แม้จะยังไม่มีกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินที่เอาประกันภัย กฎหมายก็ยอมรับว่ามีส่วนได้เสียแล้วตามมาตรา 863 ซึ่งผู้เช่าซื้อมีส่วนได้เสียในทรัพย์สินที่เช่าซื้อ โดยไม่จำเป็นต้องพิจารณาว่าใครเป็นผู้ชำระราคาค่าเช่าซื้อแต่อย่างใด

แต่หากไม่ใช่เจ้าของกรรมสิทธิ์ ทั้งยังไม่ได้เป็นผู้ใช้หรือได้รับประโยชน์ใด ๆ จากทรัพย์สินนั้น ๆ เช่นนี้ยังถือไม่ได้ว่ามีส่วนได้เสียอันอาจเอาประกันภัยได้

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1742/2520 โจทก์ครอบครองตึกของผู้อื่นในฐานะผู้อาศัย โจทก์ไม่มีส่วนได้เสียที่จะเอาประกันภัยตึกนั้นได้ตาม มาตรา 863 ไม่มีอำนาจฟ้องเรียกค่าสินไหมทดแทนเมื่อไฟไหม้ตึก

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 115/2521 ส. เจ้าของรถยนต์ได้โอนขายรถยนต์ให้แก่บุคคลอื่นไปก่อนที่จะนำรถยนต์ดังกล่าวมาประกันวินาศภัยไว้กับโจทก์ แม้การประกันทำในนามของ ส. เอง ส. ก็ไม่ใช่ผู้มีส่วนได้เสียในรถยนต์ที่เอาประกันวินาศภัยไว้ กรมธรรม์ประกันภัยระหว่างโจทก์ กับ ส. จึงไม่ผูกพันคู่กรณี

ดังนั้น หากผู้เอาประกันภัยมิได้มีส่วนได้เสียในเหตุซึ่งเอาประกันภัยไว้นั้น สัญญาประกันภัยย่อมไม่มีผลผูกพันตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 863 โดยอาจเป็นเรื่องของการพนันขันต่อกันก็ได้ เพราะการพนันขันต่อไม่จำเป็นต้องพิจารณาถึงส่วนได้เสีย เช่น พนันกันว่าวันนี้ฝนจะตกหรือแดดจะออก, พนันกันว่าทีมฟุตบอลแมนยูจะชนะหรือแพ้, พนันกันว่าไก่กับโซะอะไรเกิดก่อนกัน เป็นต้น

อย่างไรก็ดี นักกฎหมายบางท่านมีความเห็นว่า การประกันภัยอาจถือเป็นการพนันขันต่อ (Wagering) อย่างหนึ่ง เนื่องจากมีลักษณะบางประการคล้ายคลึงกัน เช่น หากมีการเอาประกันภัยน้ำท่วมเอาไว้กับบ้านหลังหนึ่ง และปรากฏต่อไปว่าบ้านหลังดังกล่าวนั้นน้ำไม่ท่วม ผู้รับประกันภัยก็ไม่จำเป็นต้องเสียค่าสินไหมทดแทนแต่อย่างใด ซึ่งแนวความคิดคล้ายคลึงกับการพนันขันต่อ

แต่อย่างไรก็ดี การประกันภัยนั้นมิใช่ข้อแตกต่างที่สามารถแยกได้ว่าไม่ใช่เป็นการพนันขันต่อเสมอไป เช่น การพนันขันต่อเป็นการเสี่ยงโชค แต่การประกันภัยเป็นการเยียวยาความเสียหายที่อาจเกิดขึ้น ซึ่งการพนันจะเล่นพนันกันอย่างไร จำนวนเท่าใดก็ย่อมได้ อาจเล่นพนันด้วยเงินจำนวนน้อยแต่ผลตอบแทนคืนมาอาจมาก แต่การประกันภัยจะมีการเยียวยาความเสียหายที่ไม่เกินความเสียหายที่แท้จริง, การพนันสามารถเข้าพนันกันได้ทุกเรื่อง แล้วแต่ความสมัครใจของผู้พนัน ไม่จำเป็นต้องมีส่วนได้

เสียในเรื่องที่พนันกันไว้ เช่น เล่นพนันทีมฟุตบอลแมนยูฯ แต่ไม่จำเป็นต้องถือหุ้นในทีมฟุตบอลดังกล่าว แต่การประกันภัยนั้นผู้เอาประกันภัยจะต้องมีส่วนได้เสียในเหตุที่เอาประกันภัย, การพนันขันต่อถือเป็นเรื่องผิดกฎหมาย ไม่เหมือนกับการประกันภัย ซึ่งกฎหมายได้สนับสนุนและเข้ามาควบคุม กำกับ และส่งเสริมให้กิจการประกันภัยเจริญเติบโตและมีความเป็นธรรมแก่คู่สัญญามากที่สุด

ทั้งนี้ ส่วนได้เสียที่เอาประกันภัยนั้น จะต้องประมาณเป็นเงินได้ (ยกเว้นกรณีสัญญาประกันชีวิต) ทั้งนี้ก็เพื่อความสะดวกในการจ่ายค่าสินไหมทดแทนแก่ผู้เอาประกันภัย เนื่องจากราคาแห่งส่วนได้เสียก็คือราคาแห่งมูลค่าประกันภัยนั่นเอง

อย่างไรก็ดี ความสัมพันธ์ในลักษณะที่เป็นเพียงความคาดหวังในบางสิ่งบางอย่างที่มีลักษณะเป็นการแน่นอนนั้น กฎหมายไทยยังไม่มีบทบัญญัติในเรื่องนี้เอาไว้ อย่างชัดเจนในมาตรา 863 ซึ่งอาจตีความได้ว่า ถ้าผู้เอาประกันภัยสามารถพิสูจน์ได้ว่ามีส่วนได้เสียในเหตุที่เอาประกันภัยไว้ ไม่ว่าจะเป็นส่วนได้เสียที่เป็นสิทธิตามกฎหมายหรือตามความเป็นจริง สัญญาประกันภัยย่อมมีผลผูกพันคู่สัญญา

ในประเด็นความสัมพันธ์ในลักษณะที่เป็นเพียงความคาดหวังนั้น ไชยยศ หาระชะตะ (2556, น. 69) ได้ให้ความเห็นไว้ว่า ความสัมพันธ์ในลักษณะความคาดหวังเพียงอย่างเดียวไม่น่าจะเอาประกันภัยไม่ได้ แต่หากเป็นความคาดหวังที่มีความแน่นอนจริง ๆ โดยมีเหตุผลอันสมควรมาสนับสนุน มิใช่เป็นเพียงการคาดหวังในลักษณะเลื่อนลอยหรืออ้างขึ้นลอย ๆ ก็น่าจะถือว่ามีส่วนได้เสียอันอาจเอาประกันภัยได้ มิเช่นนั้นจะกลายเป็นการพนันขันต่อไป เช่น คาดหวังว่าตนจะเป็นทายาทผู้รับมรดกในทรัพย์สินนั้น ๆ ซึ่งสอดคล้องกับ จิตติ ดิงศักดิ์ (2559, น. 43) ที่มองว่า สิ่งที่เป็นเพียงความคาดหวังหรือความคาดหมายลอย ๆ ย่อมไม่เป็นส่วนได้เสียที่จะเอาประกันภัยได้

2. ส่วนได้เสียที่ในกรณีสัญญาประกันชีวิต

กรณีสัญญาประกันชีวิตนั้น กฎหมายประกันภัยได้กำหนดหลักส่วนได้เสียเอาไว้ เนื่องจากเพื่อป้องกันมิให้บุคคลใด ๆ เล่นการพนันขันต่อโดยอาศัยชีวิตของผู้อื่น และเพื่อป้องกันมิให้มีการฆาตกรรมผู้อื่นโดยมุ่งหวังเงินประกันชีวิตเพื่อผลประโยชน์อันเป็นเหตุผลในด้านศีลธรรม (Moral)

ทั้งนี้ สืบเนื่องจากสมัยศตวรรษที่ 14 ในประเทศอิตาลี มีการกำหนดเอาความตายมาเป็นข้อพิจารณาในการจ่ายจำนวนเงิน แต่ไม่ได้มีการวางหลักเกณฑ์ในเรื่องของส่วนได้เสีย ส่งผลให้บุคคลใด ๆ ก็สามารถที่จะเอาชีวิตผู้อื่นมาทำสัญญาประกันชีวิตได้ ส่งผลให้เกิดปัญหาว่า แม้ผู้รับประโยชน์ฆ่าผู้เอาประกันชีวิตก็ยังคงได้รับใช้เงิน

จำนวนหนึ่งให้ตามสัญญาตัวเอง เนื่องจากเป็นผู้รับประกัน ดังนั้น รัฐบาลของประเทศอิตาลีจึงได้ออกกฎหมายห้ามทำสัญญาประกันชีวิตโดยมิได้มีส่วนได้เสียกันเอาไว้ เพราะถือเป็นต้นเหตุของการทำให้เกิดคดีฆาตกรรมเป็นจำนวนมาก

ส่วนในประเทศอังกฤษ จาร์ส เชมะจาร์ (2558, น. 50) อธิบายว่า ได้มีการออกกฎหมาย คือ Life Insurance Act (1774) หรือรู้จักกันโดยทั่วไปว่า Gambling Act. 1774 อันเป็นกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการทำสัญญาประกันชีวิตโดยวางหลักว่าห้ามมิให้มีการเอาประกันชีวิตบุคคลใดหากผู้เอาประกันชีวิตมิได้มีส่วนได้เสียในชีวิตหรือความตายของบุคคลที่เอาประกันชีวิตนั้น

สำหรับประเทศไทย บุคคลที่ต้องวิเคราะห์ถึงหลักส่วนได้เสียนั้น อาจแบ่งออกเป็นการประกันชีวิตตนเอง และการประกันชีวิตผู้อื่น ซึ่งการเอาประกันชีวิตตนเองนั้นสามารถทำได้เป็นปกติเนื่องจากบุคคลทุกคนย่อมมีส่วนได้เสียในชีวิตของตนเอง โดยผู้รับประกันภัยจะพิจารณาถึงปัจจัยเสี่ยงต่าง ๆ ดังต่อไปนี้ในการเข้าทำสัญญาหรือบอกปิดไม่รับทำสัญญาประกันชีวิต เช่น อายุ, ประวัติสุขภาพ, อาชีพ, ที่อยู่อาศัย, ฐานะทางเศรษฐกิจ เป็นต้น

ส่วนการเอาประกันชีวิตของบุคคลอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ตนเองนั้นสามารถทำได้หรือไม่ ในประเด็นนี้น่าสนใจเป็นอย่างมาก เนื่องจากกฎหมายประกันภัยไม่ได้บัญญัติเอาไว้ชัดเจน กฎหมายบัญญัติแต่เพียงว่า ถ้าผู้เอาประกันภัยมิได้มีส่วนได้เสียในเหตุที่ประกันภัยไว้ สัญญาประกันภัยย่อมไม่ผูกพันคู่สัญญา จึงอาจต้องดูแนวทางการพิพากษาเป็นเรื่อง ๆ ไป หรือผู้รับประกันอาจพิจารณาถึงลักษณะความสัมพันธ์ ความใกล้ชิดของบุคคลที่เอาประกันและถูกเอาประกัน เช่น สามี-ภริยา¹¹, คู่หมั้นที่ศาลการณ์ได้ว่าจะมีการสมรส, บิดา มารดา บุตร, ทายาทโดยธรรมตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1629¹², ผู้รับบุตรบุญธรรมกับบุตรบุญธรรม, ญาติ,

¹¹ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1461 บัญญัติว่า “สามีต้องอยู่กินฉันสามีภรรยา สามีภริยาต้องอุปการะเลี้ยงดูกันตามความสามารถและฐานะของตน”

¹²ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1629 บัญญัติว่า “ทายาทโดยธรรมมีกลลำดับเท่านั้น และภายใต้บังคับ แห่ง มาตรา 1630 วรรค 2 แต่ละลำดับมีสิทธิได้รับมรดกก่อนหลังดังต่อไปนี้ คือ

(1) ผู้สืบสันดาน (2) บิดามารดา (3) พี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกัน

(4) พี่น้องร่วมบิดาหรือร่วมมารดาเดียวกัน (5) ปู่ ย่า ตา ยาย (6) ลุง ป้า น้า อา

คู่สมรสที่ยังมีชีวิตอยู่นั้นก็เป็นทายาทโดยธรรม ภายใต้บังคับของ บทบัญญัติพิเศษแห่งมาตรา 1635

ผู้มีความสัมพันธ์ในเหตุการณ์ต่าง ๆ หรือทางธุรกิจ เช่น ผู้อุปการะ-ผู้อุปถัมภ์, นายจ้าง-ลูกจ้าง, เจ้าหนี้-ลูกหนี้, หุ้นส่วนในทางธุรกิจ เป็นต้น โดยมีรายละเอียดดังนี้

คู่สมรส ซึ่งเป็นกรณีชายและหญิงสมรสใจยินยอมที่จะใช้ชีวิตคู่ร่วมกัน กฎหมายได้กำหนดให้คู่สมรสจะต้องจดทะเบียนสมรสกันตามกฎหมายจึงจะชอบ ซึ่งอายุของชายและหญิงที่จะทำการสมรสกันนั้น กฎหมายกำหนดอายุขั้นต่ำเอาไว้ที่ 17 ปีบริบูรณ์¹³ เว้นแต่มีกรณีที่มีเหตุอันควร ศาลอาจอนุญาตให้ทำการสมรสก่อนก็ได้ ซึ่งชายและหญิงจะต้องไม่เป็นบุคคลวิกลจริตหรือคนไร้ความสามารถ ทั้งนี้ ชายและหญิงจะทำการสมรสในขณะที่ยังมีคู่สมรสอยู่ก่อนแล้วไม่ได้

คู่หมั้น หมายถึง ชายและหญิงที่ตกลงปลงใจจะใช้ชีวิตคู่ร่วมกันแต่ยังไม่ได้จดทะเบียนสมรส ซึ่งชายและหญิงจะต้องมีอายุ 17 ปีบริบูรณ์ ได้รับความยินยอมจากบิดา มารดา ผู้รับบุตรบุญธรรม ผู้ปกครอง แล้วแต่กรณี จึงจะสามารถทำการหมั้นได้ หากอายุไม่ถึง 17 ปีบริบูรณ์ การหมั้นดังกล่าวตกเป็นโมฆะ¹⁴

บุพการี หมายถึง ญาติผู้สืบสายโลหิตโดยตรงขึ้นไป เช่น บิดา มารดา ปู่ ย่า ตา ยาย ซึ่งบุพการีกับผู้สืบสันดานนั้นมีความสัมพันธ์อย่างชิดใกล้ในสังคมไทย ส่วนผู้สืบสันดาน หมายถึง ทายาทผู้สืบสายโลหิตลงมา เช่น ลูก หลาน เหลน ลื้อ โดยผู้สืบสันดานเป็นทายาท 1 ใน 6 ลำดับชั้นตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1629

สำหรับประเด็นของการเอาประกันชีวิตของผู้รับบุตรบุญธรรมและบุตรบุญธรรมนั้น แม้กฎหมายจะมีได้กำหนดเอาไว้โดยตรงถึงส่วนได้เสียเนื่องจากไม่ได้เป็นผู้มีความสัมพันธ์ทางสายเลือด แต่ก็ได้มีการกำหนดถึงสิทธิ หน้าที่เอาไว้บางประการ รวมถึงสังคมไทยปัจจุบัน มีความเป็นสังคมเดี่ยวมากขึ้น ผู้รับประกันชีวิตอาจลดหย่อนหลักส่วนได้เสียลงบ้าง ดังนั้น อาจต้องพิจารณาเป็นรายกรณี ๆ ไป

ญาติ หมายถึง ผู้มีความสัมพันธ์ในระดับเครือญาติ เช่น พี่-น้อง ปู่-ย่า ตา-ยาย ลุง-ป้า น้า-อา เป็นต้น ซึ่งเป็นการกำหนดไว้สอดคล้องกับวัฒนธรรมดั้งเดิมของสังคมไทยที่มักจะเป็นครอบครัวใหญ่ มีการช่วยเหลือระหว่างเครือญาติ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า ญาติ คือ บุคคลที่มีความสัมพันธ์ทางสายเลือดของบุคคลที่มีบรรพบุรุษเดียวกัน อย่างไรก็ตาม ญาติที่ความสัมพันธ์ไกลห่างออกไปมากนั้น ก็ไม่น่าจะถือได้ว่ามีส่วนได้เสียมากพอที่จะเอาประกันชีวิต

¹³ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1448

¹⁴ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1435

ผู้มีความสัมพันธ์ในด้านธุรกิจ หมายถึง บุคคลที่มีความเกี่ยวข้องกันตามสัญญาหรือภาระหน้าที่ ซึ่งไม่ได้มีความเกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์กันโดยสายโลหิต เช่น นายจ้าง-ลูกจ้าง, หุ่นส่วนตามกฎหมาย, เจ้าหนี้-ลูกหนี้ เป็นต้น ซึ่งอาจจะต้องพิจารณาเป็นรายกรณี ๆ ไป

กรณีส่วนได้เสียระหว่างนายจ้างกับลูกจ้าง

คำพิพากษาฎีกาที่ 64/2516 โจทก์จ้างคนขับรถบรรทุกน้ำมัน โจทก์ต้องรับผิดชอบต่อการกระทำละเมิดในทางการที่จ้างและต้องจ่ายเงินแก่ทายาทผู้อยู่ใต้อุปการะของลูกจ้างในกรณีที่ลูกจ้างถึงแก่ความตายเพราะอุบัติเหตุ นอกจากนี้รถของโจทก์มีราคาสูง ทั้งยังต้องใช้คนขับที่มีความชำนาญและไวใจได้ โจทก์จึงมีส่วนได้เสียที่จะเอาประกันชีวิตแก่ลูกจ้างได้สัญญาประกันอุบัติเหตุของบุคคลในส่วนที่เกี่ยวกับการเสี่ยงภัยถึงชีวิตถือว่าเป็นสัญญาประกันชีวิต เพราะอาศัยความมรณะเป็นเงื่อนไขการใช้เงินตามความหมายในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 889 ทั้งนี้ สัญญาประกันชีวิตมิใช่สัญญาซื้อขายค่าสินไหมทดแทนดังเช่นสัญญาประกันวินาศภัย แต่เป็นสัญญาที่ผู้รับประกันภัยตกลงใจใช้เงินจำนวนหนึ่งให้ โดยอาศัยความทรงชีพหรือมรณะของบุคคลคนหนึ่ง ฉะนั้น เมื่อโจทก์นายจ้างเอาประกันชีวิตของลูกจ้างในกรณีอุบัติเหตุไว้กับจำเลยเป็นจำนวนเงินหนึ่งแสนบาท โดยโจทก์เป็นผู้รับประโยชน์และลูกจ้างที่ระบุในกรมธรรม์ได้ประสบอุบัติเหตุถึงแก่ชีวิตระหว่างอายุสัญญา จำเลยก็ต้องจ่ายเงินให้โจทก์ตามเงื่อนไขแห่งสัญญาประกันภัย

กรณีที่โต้แย้งตัวอย่างมาแล้วข้างต้นนั้น เป็นการเอาประกันชีวิตผู้อื่น โดยพิจารณาจากความสัมพันธ์ของผู้เอาประกันชีวิตกับผู้ถูกเอาประกันชีวิต ซึ่งจะเห็นได้ว่าตัวอย่างข้างต้นนั้นมีความสัมพันธ์ตามกฎหมาย มีสิทธิและหน้าที่ระหว่างกันอย่างไรก็ดี ควรสอบถามหรือขอข้อมูลจากทางฝ่ายผู้รับประกันภัยเพื่อให้เกิดความแน่ชัด จะได้ไม่ต้องเกิดปัญหาฟ้องร้องบังคับคดีเพื่อให้เกิดการตีความในภายหลัง

อย่างไรก็ดี การประกันภัยถูกคิดค้นโดยพ่อค้าจึงถือได้ว่าเป็นกฎหมายพาณิชย์ (Commercial Law) โดยแท้ ผู้รับประกันภัยจึงอาจมีการลดหย่อนผ่อนปรนในประเด็นดังกล่าวก็เป็นได้ ทั้งนี้ เพื่อความอยู่รอดของธุรกิจประกันภัย

โดยสรุป สำหรับกรณีส่วนได้เสียนั้น หากเป็นกรณีประกันวินาศภัย ผู้มีส่วนได้เสียตามกฎหมาย ได้แก่ เจ้าของทรัพย์สิน, ผู้ทรงสิทธิ (บุคคลสิทธิ, ทรัพย์สินสิทธิ), ผู้ครอบครองทรัพย์สิน และหากเป็นกรณีประกันชีวิต ผู้มีส่วนได้เสียตามกฎหมาย ได้แก่ สามเณร-ภริยา, คู่หมั้นที่คาดหมายว่าจะสมรส, บิดา มารดา บุตร, ญาติ, ผู้มีความสัมพันธ์ทางธุรกิจ เป็นต้น

ตัวอย่างคำพิพากษาฎีกาที่เกี่ยวข้องในกรณีที่ไม่ได้มีส่วนได้เสียในชีวิตผู้อื่น

คำพิพากษาฎีกาที่ 1336/2509 โจทก์จัดให้นายเื่องประกันชีวิต ซึ่งนายเื่อง ยากจนและป่วยอัมพาตมานาน พุดไม่ได้ ร่างกายซูบผอม ไม่มีเงินค่ารักษาพยาบาล ทั้งนี้ โจทก์เป็นผู้เสียเบี้ยประกันและเป็นผู้รับประโยชน์เสียเอง ถือว่าโจทก์เป็นผู้เอาประกันชีวิตบุคคลอื่นและเมื่อได้ความว่าโจทก์ไม่มีความสัมพันธ์กับนายเื่องในทางญาติ แต่อย่างใด ต้องถือว่าโจทก์ไม่มีส่วนได้เสียในเหตุที่ประกันภัยไว้วันนั้น สัณญาย่อมไม่ผูกพันคู่สัญญาตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 863

ระยะเวลาที่ต้องมีส่วนได้เสีย

หลักส่วนได้เสียตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 863 ไม่ได้บัญญัติรายละเอียดเกี่ยวกับระยะเวลาที่ต้องมีส่วนได้เสียเอาไว้ แต่อย่างไรก็ดี คงต้องพิจารณาถึงหลักส่วนได้เสียในขณะทำสัญญาประกันภัย หากผู้เอาประกันภัยมีส่วนได้เสียในขณะทำสัญญา ก็ย่อมต้องถือว่าถูกต้องตามเจตนารมณ์ของกฎหมายแล้ว สัญญามีผลผูกพัน แต่หากผู้เอาประกันภัยไม่มีส่วนได้เสียในขณะทำสัญญาแล้ว สัญญาก็ไม่มีผลผูกพัน หรือหากผู้เอาประกันภัยมีส่วนได้เสียภายหลังได้ทำสัญญาประกันภัยแล้ว สัญญาก็ไม่มีผลผูกพันเช่นกัน

คำพิพากษาฎีกาที่ 115/2521 ส. เจ้าของรถยนต์ได้โอนขายรถยนต์ให้แก่บุคคลอื่นไปก่อนที่จะนำรถยนต์ดังกล่าวมาประกันวินาศภัยไว้กับโจทก์ แม้การประกันทำในนามของ ส. เอง ส. ก็ไม่ใช่ผู้มีส่วนได้เสียในรถยนต์ที่เอาประกันวินาศภัยไว้ กรมธรรม์ประกันภัยระหว่างโจทก์ กับ ส. จึงไม่ผูกพันคู่กรณีเมื่อรถยนต์ที่โจทก์รับประกันภัยไว้ชนกับรถของจำเลย แม้โจทก์ได้ชำระค่าซ่อมแซมรถยนต์แทน ส. ไปแล้ว โจทก์ก็ไม่ได้รับช่วงสิทธิตามกฎหมาย โจทก์จึงไม่มีอำนาจฟ้องเรียกค่าซ่อมรถจากจำเลย

ส่วนกรณีที่อยู่ในขณะเข้าทำสัญญาประกันภัยนั้นยังไม่มีส่วนได้เสีย แต่กลับไปมีส่วนได้เสียในภายหลังทำสัญญา เช่น ขณะทำสัญญาเอาประกันชีวิตผู้อื่นนั้น นาย ก. และนาง ข. ยังไม่ได้จดทะเบียนสมรส แต่ไปจดทะเบียนสมรสในภายหลัง ดังนี้ แม้จะมีเหตุเกิดขึ้นตามสัญญา ผู้รับประกันภัยก็ไม่จำเป็นต้องชดใช้เงินจำนวนหนึ่งให้ เนื่องจากสัญญาไม่มีผลผูกพัน

ทั้งนี้ หากในขณะทำสัญญาประกันภัย ผู้เอาประกันภัยมีส่วนได้เสีย แต่ในระหว่างสัญญาหรือในภายหลังนั้น ส่วนได้เสียดังกล่าวหมดไป เช่น ขณะเอาประกันชีวิตนั้นเป็นคู่สมรส แต่ภายหลังได้หย่าขาดจากการสมรสไป ผลทางกฎหมายจะเป็นอย่างไรบ้างนั้น ในประเด็นนี้ เมื่อพิจารณาข้อความข้างต้นแล้วนั้น กฎหมายให้

พิจารณาหลักส่วนได้เสียในขณะที่ทำสัญญาประกันภัยเท่านั้น ดังนั้น แม้ส่วนได้เสียหมดไปภายหลัง ก็ไม่ทำให้สัญญาประกันภัยเกิดผลกระทบแต่อย่างใด

อย่างไรก็ดี อาจเกิดปัญหาขึ้นว่า หากเกิดวินาศภัย ผู้เอาประกันภัยไม่มีส่วนได้เสีย เนื่องจากส่วนได้เสียหมดสิ้นไปแล้ว เมื่อไม่มีส่วนได้เสีย ผู้เอาประกันภัยก็ไม่ได้รับความเสียหายแต่อย่างใด เมื่อไม่มีความเสียหาย ก็ไม่มีการชดเชยค่าสินไหมทดแทน เนื่องจากเหตุแห่งการจ่ายค่าสินไหมทดแทนนั้นเกิดขึ้นโดยผลของมาตรา 877 และหากผู้เอาประกันภัยจะขอเบี้ยประกันภัยที่ชำระไปแล้วนั้นคืนมา ก็ไม่สามารถทำได้ เนื่องจากสัญญาประกันภัยก็ยังคงสมบูรณ์อยู่และผู้รับประกันภัยก็ได้เข้าเสี่ยงภัยแล้วเช่นกัน จะเอาผิดกับทางผู้รับประกันภัยไม่ได้

อย่างไรก็ดี หากผู้เอาประกันภัยได้เอาประกันภัยไว้ต่ำกว่าหรือสูงกว่าส่วนได้เสียนั้น ผลทางกฎหมายจะเป็นอย่างไร เนื่องจากราคาแห่งส่วนได้เสียหรือราคาแห่งมูลประกันภัยของผู้เอาประกันภัยแต่ละคนนั้นย่อมมีความแตกต่างกัน เช่น ผู้มีกรรมสิทธิ์กับผู้เช่าทรัพย์สินในวัตถุอันเดียวกันนั้นย่อมมีราคาแห่งส่วนได้เสียแตกต่างกัน เช่น นาย ก. เป็นเจ้าของหอพัก ในขณะที่นาย ข. เป็นผู้เช่าหอพัก ดังนั้น ราคาแห่งส่วนได้เสียหรือราคาแห่งมูลประกันภัยของผู้ที่จะเอาประกันภัยแต่ละคน ก็คือ จำนวนราคาแห่งความเสียหายที่แต่ละคนอาจได้รับเมื่อเกิดวินาศภัยขึ้นนั่นเอง ทั้งนี้ โปรดดูมาตรา 867 วรรคสาม (3) ประกอบ

ทั้งนี้ ราคาแห่งส่วนได้เสียข้างต้นนี้ กฎหมายเรียกว่า ราคาแห่งมูลประกันภัย ซึ่งในกรณีนี้ ไซยศ เหมะรัชตะ (2548, น. 27) ได้อธิบายว่า แม้คู่สัญญาจะกำหนดราคาแห่งมูลประกันภัยเอาไว้ต่ำกว่าหรือสูงกว่าส่วนได้เสียที่มีอยู่ ก็ให้พิจารณาไปตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 874¹⁵ อันจะส่งผลให้ฝ่ายผู้รับประกันภัยมีสิทธิที่จะลดค่าสินไหมทดแทนลงเท่ากับความเสียหายที่แท้จริง (ส่วนได้เสียที่แท้จริง) ส่วนฝ่ายผู้เอาประกันภัยก็มีสิทธิที่จะได้รับเบี้ยประกันภัยที่ลดลงตามส่วนพร้อมทั้งดอกเบี้ยคืน ซึ่งจะเห็นได้ว่า การกำหนดราคาแห่งมูลประกันภัยเอาไว้มากกว่าหรือต่ำกว่าส่วนได้เสีย ก็ไม่ได้ส่งผลให้สัญญาประกันภัยนั้นไม่มีผลผูกพัน และหากแม้กำหนดราคาแห่งมูลประกันภัยเอาไว้ต่ำกว่า เช่น นาย ก. เอาบ้านหลังหนึ่งไปทำสัญญา

¹⁵ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 874 บัญญัติว่า “ถ้าคู่สัญญาได้กำหนดราคาแห่งมูลประกันภัยไว้ ผู้รับประกันภัยขอที่จะได้ลดจำนวนค่าสินไหมทดแทน ก็แต่เมื่อพิสูจน์ได้ว่าราคาแห่งมูลประกันภัยตามที่ได้ตกลงกันไว้นั้นเป็นจำนวนสูงเกินไปหนัก และคืนจำนวนเบี้ยประกันภัยให้ตามส่วนกับทั้งดอกเบี้ยด้วย”

ประกันภัย กำหนดวงเงินเอาประกันไว้ 1,000,000 บาท (โดยกำหนดราคาบ้านไว้ 1,000,000 บาท) ต่อมา ปรากฏว่าบ้านเกิดความเสียหายทั้งหมดตามที่ได้ระบุไว้ในกรมธรรม์ แต่ผู้รับประกันภัยสามารถพิสูจน์ได้ว่า ราคาบ้านที่เอาประกันภัยไว้นั้นมีราคาเพียง 500,000 บาท ดังนั้น ผู้รับประกันภัยสามารถที่จะชดเชยค่าสินไหมทดแทนเพียง 500,000 บาท และต้องคืนเบี้ยประกันภัยบางส่วนพร้อมทั้งดอกเบี้ยด้วย

อย่างไรก็ตาม ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 873 บัญญัติว่า “ถ้าในระหว่างอายุสัญญาประกันภัยนั้น มูลประกันภัยได้ลดน้อยถอยลงไปหนักจนไร่น่าว่าผู้เอาประกันภัยชอบที่จะได้ลดจำนวนเงินซึ่งเอาประกันภัยไว้ และลดจำนวนเบี้ยประกันภัย” กล่าวคือ ถ้าราคามูลประกันภัยลดลงไปมาก ผู้เอาประกันภัยมีสิทธิที่จะลดจำนวนเงินซึ่งเอาประกันภัยไว้ และเมื่อจำนวนเงินซึ่งเอาประกันภัยลดลง เบี้ยประกันภัยก็ต้องลดลงด้วยเช่นกัน สำหรับเบี้ยประกันภัยที่ได้ส่งใช้ไปแล้วนั้น สุภาพ สาริพิมพ์ (2548, น. 94) เห็นว่าจะลดหรือขอคืนไม่ได้ เนื่องจากกฎหมายใช้คำว่า “ให้เป็นผลในอนาคต” ซึ่งหมายถึง การลดเบี้ยประกันภัยที่จะต้องชำระในอนาคต

ผลของการไม่มีส่วนได้เสียในสัญญาประกันภัย

หากผู้เอาประกันไม่มีส่วนได้เสียในสัญญาประกันภัยตามที่ได้อธิบายเอาไว้แล้วข้างต้น สัญญาประกันภัยย่อมไม่ผูกพันคู่สัญญาแต่อย่างใด กล่าวคือ คู่สัญญาจะเรียกร้องให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งปฏิบัติตามสัญญาไม่ได้ สิทธิและหน้าที่ระหว่างคู่สัญญายังไม่ได้เกิดขึ้นตามกฎหมาย

อย่างไรก็ดี เมื่อย้อนมองไปดูบทบัญญัติในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ พ.ศ. 2467 บรรพ 3 ได้บัญญัติเอาไว้ว่า “ถ้าไม่มีส่วนได้เสียอันอาจเอาประกันภัยได้ในเหตุที่ประกันภัยไว้ สัญญานั้นเป็นโมฆะ” ตรงนี้ถือว่ามีความแตกต่างกับบทบัญญัติในปัจจุบันเป็นอย่างมากในเรื่องของผลทางกฎหมายที่เกิดขึ้น ทั้งนี้ การบัญญัติใหม่ว่า หากผู้เอาประกันไม่มีส่วนได้เสีย สัญญาประกันภัยย่อมไม่ผูกพันคู่สัญญา น่าจะมีความเหมาะสมและถูกต้องมากกว่าด้วยเหตุผลที่ว่า หากสัญญาประกันภัยตกเป็นโมฆะแล้ว อาจไปเข้าแบบสัญญาอื่นใดที่มีผลสมบูรณ์ตามกฎหมายก็

ได้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 174¹⁶

ดังนั้น เมื่อพิจารณาถึงประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 863 แล้ว ผลของสัญญาประกันภัยย่อมไม่ผูกพันคู่สัญญาแต่อย่างใด ส่งผลให้ทางฝ่ายผู้รับประกันภัยไม่มีสิทธิเรียกร้องให้ผู้เอาประกันภัยชำระเบี้ยประกันภัย รวมถึงไม่มีหน้าที่ที่จะต้องชดใช้ค่าสินไหมทดแทนหรือเงินจำนวนหนึ่งให้แก่ผู้เอาประกันภัยหรือผู้รับประกันภัย จึงอาจเกิดกรณีที่ต้องวิเคราะห์ต่อไปว่า หากผู้เอาประกันภัยได้ชำระเบี้ยประกันภัยไปแล้ว ผู้เอาประกันภัยจะสามารถเรียกคืนเงินจำนวนดังกล่าวได้หรือไม่ ซึ่งประเด็นนี้อาจต้องพิจารณาถึงความสุจริตในการเข้าทำสัญญาของผู้เอาประกันภัย หากผู้เอาประกันภัยรู้โดยสุจริตว่าตนไม่มีส่วนได้เสีย แล้วยังเข้าทำสัญญาประกันภัย ดังนี้ย่อมส่งผลให้เป็นเรื่องของการพนันขั้นต่อ ซึ่งไม่ก่อให้เกิดหนี้ตามกฎหมาย ซึ่งจะต้องพิจารณาตามมาตรา 853 วรรคแรก ซึ่งบัญญัติว่า “อันการพนันหรือขั้นต่อนั้น ท่านว่าหากก่อให้เกิดหนี้ไม่ สิ่งที่ได้ให้กันไปในการเล่นหรือขั้นตอก็จะทรงคืนไม่ได้ เพราะเหตุหาผลหนี้เป็นอย่างหนึ่งอย่างใดมิได้” แต่หากผู้เอาประกันภัยหลงผิดหรือเข้าใจไปเองว่าตนมีส่วนได้เสียในเหตุหรือวัตถุที่เอาประกันภัยไว้ ย่อมอาจเป็นเรื่องของการรับเงินเอาไว้วโดยปราศจากมูลอันจะอ้างกฎหมายได้ ถือเป็นลาภมิควรได้ ผู้เอาประกันภัยสามารถเรียกเอาจำนวนเงินดังกล่าวคืนได้

อย่างไรก็ดี หากเป็นกรณีที่ผู้เอาประกันภัยมีส่วนได้เสียขณะทำสัญญาซึ่งส่งผลให้สัญญาประกันภัยมีผลผูกพัน แต่ต่อมาได้โอนวัตถุที่เอาประกันภัยนั้นไปยังบุคคลอื่นหรือผู้รับโอน เช่น ระหว่างสัญญาประกันภัยบังคับอยู่ มีการขายบ้าน, อาคาร หรือรถยนต์ ที่ได้มีการทำประกันภัยไว้แล้วโดยเจ้าของเดิมไปยังผู้ซื้อหรือเจ้าของใหม่ สิทธิตามสัญญาประกันภัยที่ทำไว้นั้นจะโอนตามไปด้วยหรือไม่เนื่องจากสิทธิตามสัญญาประกันภัยนั้นถือเป็นบุคคลสิทธิ ซึ่งประเด็นดังกล่าวนี้ถือเป็นเรื่องการโอนวัตถุที่เอาประกันภัย ซึ่งจะได้กล่าวเอาไว้ในส่วนอื่นต่อไป

¹⁶ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 174 บัญญัติว่า “การใดเป็นโมฆะแต่เข้าลักษณะเป็นนิติกรรมอย่างอื่นซึ่งไม่เป็นโมฆะ ให้ถือตามนิติกรรมซึ่งไม่เป็นโมฆะ ถ้าสันนิษฐานได้โดยพฤติการณ์แห่งกรณีว่า หากคู่กรณีได้รู้ว่าการนั้นเป็นโมฆะแล้ว ก็คงจะได้ตั้งใจมาตั้งแต่แรกที่จะทำนิติกรรมอย่างอื่นซึ่งไม่เป็นโมฆะนั้น”

บทสรุป

หลักส่วนได้เสียถือเป็นหลักที่มีความสำคัญเป็นอย่างมากในสัญญาประกันภัย ซึ่งบทความนี้ได้มุ่งอธิบายถึงความเป็นมา นิยามความหมาย ตลอดจนสาระสำคัญต่าง ๆ ของหลักส่วนได้เสีย เช่น บุคคลใดบ้างที่กฎหมายถือว่าเป็นผู้มีส่วนได้เสียในสัญญาประกันภัย, ระยะเวลาของการมีส่วนได้เสีย, ผลของการไม่มีส่วนได้เสีย เป็นต้น ทั้งนี้ ผู้เขียนได้ยกเอาแนวคำพิพากษาของศาลฎีกาที่เกี่ยวข้องมาประกอบหลักกฎหมายเพื่อให้เห็นถึงแนวทางในการใช้กฎหมายประกอบข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น จึงหวังเป็นอย่างยิ่งว่าผู้อ่านจะได้รับทราบความเป็นมา ความหมาย และสาระสำคัญของหลักส่วนได้เสียในสัญญาประกันภัยจากบทความนี้

บรรณานุกรม

- จิตติ ดิงศภักดิ์. (2559). *กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยประกันภัย*. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- จำรัส เขมะจารุ. (2558). *กฎหมายลักษณะประกันภัย*. กรุงเทพฯ: ชวนพิมพ์ ๕๐.
- ไชยยศ เหมะรัชตะ. (2548). *ประกันภัยพร้อมด้วยตัวอย่างข้อสอบและแนวคำตอบ* (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ: นิติธรรม.
- _____. (2556). *กฎหมายว่าด้วยประกันภัย* (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: นิติบรรณการ.
- สิทธิโชค ศรีเจริญ. (2528). *ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการประกันภัย*. กรุงเทพฯ: สมาคมประกันวินาศภัย.
- สุภาพ สารีพิมพ์. (2548). *คำอธิบายกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ว่าด้วยประกันภัย* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- Mehr, Robert I., & Cammack, Emerson. (1980). *Principle of Insurance*. Homewood, IL: Richard D. Irwin, Inc.
- The Life Insurance Act, Section 1 (1774)